УДК 392.73(Бул+Рил)[(470.57)“194”+(477.41-25)“194/196”]

DOI https://doi.org/10.15407/nte2025.01.041

КАРАЦУБА МИРОСЛАВА

кандидатка філологічних наук, доцентка, старша наукова співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України.
ORCID : https://orcid.org/0000-0003-4836-9264

KARATSUBA MYROSLAVA

a Ph. D. in Philology, an associate professor, a senior research fellow at Ukrainian and Foreign Folkloristics Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).
ORCID : https://orcid.org/0000-0003-4836-9264

Бібліографічний опис:

Карацуба, М. (2025) Родини Рильських і Булаховських: зі спогадів про творчі контакти за часів Другої світової та повоєнної доби. *Народна творчість та етнологія*, 1 (405), 41–49.

Karatsuba, M. (2025) The Families of Rylskis and Bulakhovskis: From the Memories on Creative Contacts during the Second World War and the Postwar Period. *Folk Art and Ethnology*, 1 (405), 41–49.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2025. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

РОДИНИ РИЛЬСЬКИХ І БУЛАХОВСЬКИХ: ЗІ СПОГАДІВ ПРО ТВОРЧІ КОНТАКТИ ЗА ЧАСІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ТА ПОВОЄННОЇ ДОБИ

Анотація / Abstract

У статті наведено спогади представників родини академіка-лінгвіста Леоніда Булаховського: його дружини – Тетяни Булаховської (кандидатки філологічних наук, фахівчині з французької мови й літератури, оперної співачки) та доньки – Юлії Булаховської, докторки філологічних наук, полоністки, професорки, академікині Академії наук вищої школи – про спілкування з Максимом Рильським і його родиною в евакуації в Уфі (Башкирія, 1941–1942) та Києві (кінець 1943–1961). У фокусі уваги перебувають творчі зустрічі двох визначних науковців, яких об’єднували не лише спільна робота на широкій гуманітарній ниві – лінгвістика, фольклористика, літературознавство, проблеми перекладу, а й особисті дружні стосунки.

Перші епізоди спогадів торкаються подій початку Другої світової війни. З наступом фашистських військ на Україну значна частина академічних організацій була змушена евакуюватися до більш безпечних регіонів Радянського Союзу. Улітку 1941 року М. Рильський як директор Інституту народної творчості і мистецтва та Л. Булаховський, на той момент заступник директора Інституту мови і літератури АН УРСР, евакуювалися до Башкирії, де продовжили виконувати свої обов’язки як співробітники академічних установ. Творчі контакти науковців стартують з уфимського періоду.

Запропоновані спогади стосуються також творчих проєктів, над якими працювали науковці, насамперед над укладанням російсько-українського словника, а також перекладів М. Рильським творів французьких, польських та

інших європейських авторів. Торкаються вони і подій повоєнних, зокрема участі науковців у конгресах славістів та важливих міжнародних наукових конференціях.

Окремо розглядаються наукові здобутки видатних учених на фольклористичній ниві, йдеться про передмову Л. Булаховського до видань «Сербські народні пісні» і «Сербська народна поезія», а також про переклади М. Рильського з народної поезії сербів.

Окрема увага концентрується на літературознавчій розвідці Л. Булаховського, присвяченій М. Рильському, – «Рильський – поет-патріот».

Ключові слова: Максим Рильський, Леонід Булаховський, Юлія Булаховська, науковці в евакуації, уфимський період, творчі контакти.

The reminiscences of the representatives of the family of academician linguist Leonid Bulakhovskyi: his wife – Tetiana Bulakhovska (candidate of philological sciences, specialist in French language and literature and opera singer) and his daughter Yuliia Bulakhovska – a doctor of philological sciences, polonist, professor, academician of the Academy of Sciences of the Higher School, about communication with M. Rylskyi and his family in evacuation in Ufa (Bashkyriia, 1941–1942), and Kyiv (end of 1943–1961) are submitted in the article. The focus of attention is on the creative meetings of two outstanding scientists, united by joint work on a wide humanitarian field – linguistics, folkloristics, literary studies, translation problems as well as by personal friendship.

The first episodes of the memories touch on the events of the beginning of the Second World War. A large part of academic organizations has been forced to evacuate to safer regions of the Soviet Union with the advance of fascist troops on Ukraine. In the summer of 1941 M. Rylskyi as the director of the Institute of Folk Creativity and Art and L. Bulakhovskyi, currently the deputy director of the Institute of Language and Literature of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, have been evacuated to Bashkyriia, where they continue to perform the duties as the employees of academician institutions. Creative contacts of the scientists start from the Ufa period.

The submitted memories concern also the creative projects on which the scientists have worked, first of all, on compiling the RussianUkrainian dictionary, as well as translations of the works of French, Polish and other European authors by M. Rylskyi. The post-war events, in particular, the scientists' participation in the Congresses of Slavists and important international scientific conferences are also described.

The scientific achievements of outstanding scientists on the field of Folkloristics are considered separately, it concerns the foreword by L. Bulakhovskyi to the published works «Serbian Folk Songs» and «Serbian Folk Poetry», as well as about translations by M. Rylsky from the folk poetry of the Serbs.

Particular attention is focused on the literary exploration of L. Bulakhovskyi, devoted to M. Rylskyi, named «Rylskyi is a Patriotic Poet».

Keywords: Maksym Rylskyi, Leonid Bulakhovskyi, Yuliia Bulakhovska, scientists in evacuation, Ufa period, creative contacts.

Вступ. Родину українського мовознавця Леоніда Булаховського та Максима Рильського єднали багаторічні зв'язки на літературознавчій, лінгвістичній та фольклористичній творчій ниві. Численні згадки про майже двадцятирічну дружбу, що єднала ці сім'ї, дійшли до нашого часу у форматі наукових розвідок, у полі зору яких перебували окремі лінгвістичні питання, дослідження в галузі славістичного літературознавства й фольклористики, теоретичних і практичних підходів до вирішення перекладознавчих завдань, а також, безперечно, особистих спогадів очевидців тих далеких подій.

Ще з дитинства мені пощастило стати свідком яскравих розповідей, у яких ішлося про творчу особистість М. Рильського як поета, дослідника й перекладача народної творчості південних слов'ян і зарубіжних літературних зразків, про дивовижні зустрічі з М. Рильським і його родиною, від дружини академіка Л. Булаховського – Тетяни Данилівни Булаховської-Іванової – та його дочки – філологині-полоністки Юлії Леонідівни Булаховської, моєї матері. Остання неодноразово зверталася до постаті М. Рильського у форматі приватних спогадів, а також у цілій низці літературознавчих статей, де аналізувала переклади М. Рильського з польської поезії, переважно з поезії А. Міцкевича та Ю. Тувіма. Згадки про доленосні зустрічі з митцем присутні і в художній творчості, яка посідала важливе місце у її масштабному багаторічному доробкові.

Мета дослідження – навести спогади представників родини Булаховських про творчі контакти між двома родинами, які можуть стати цікавими сторінками з життя української наукової інтелігенції під час Другої світової війни та в повоєнний період. **Завдання:** продемонструвати участь обох науковців у реалізації творчих проєктів академічних установ, відслідкувати вплив творчих контактів обох учених на їхній науковий доробок.

Основна частина. Перші спогади про родину Рильських сягають далеких воєнних часів, коли переважну більшість академічних установ було евакуйовано до столиці Башкирії – Уфи. Уже влітку 1941 року М. Рильський як науковий співробітник Інституту суспільних наук, а згодом директор Інституту народної творчості і мистецтва, переїздить до Башкирії. Л. Булаховський, на той час доктор філологічних наук, професор, академік АН УРСР, мав чималий лінгвістичний науковий доробок, зокрема уже побачили світ його праці «Основи мовознавства» (Харків, 1928–1929; 2-е вид. – Харків, 1931–1932), «Загальний курс української мови: Лекції» (Харків, 1929–1930), «Курс української мови для службовців: Лекції» (Харків, 1930), перші ґрунтовні дослідження зі слов'янської акцентології. Науковець був евакуйований до Уфи як заступник директора Інституту мови і літератури АН УРСР. Саме башкирський період став точкою відліку знайомства і творчої дружби двох родин.

Бурхливі події сьогодення стають трагічним відлунням давніх подій Другої світової. Як ніколи актуальними видаються спогади Ю. Булаховської про дорогу до Уфи з охопленої війною України [3, с. 220]. Родина Булаховських їхала потягом з Харкова до Уфи; спогади Юлії Леонідівни, тоді 11-річної дівчинки, рясніли розповідями про майже щоденні обстріли, військові ешелони й поїзди з цивільними, які водії проганяли вперед на шаленій швидкості під вогняними шквалами, про нечисленні зупинки на спустошених станціях, куди в пошуках води й продовольства виходила її мати… Дороги довжиною в місяць, сповненої втрат, болю і жахливого страху, який ставав нормою життя: страху, що не повернеться зі станції матір, страху за здоров'я близьких і друзів, адже в дорозі від важкої хвороби і неможливості отримати медичну допомогу померла її малолітня подружка, а батько, маючи важку форму діабету, неодноразово наражався на смертельну небезпеку.

Місто Уфа стало прихистком за часів військового лихоліття для багатьох діячів науки і культури. Про перебування в Уфі в родини залишилися лише світлі спогади, там їх тепло приймали місцеві, було надано невеличке житло в готелі «Башкирія», дітям (Юлії та сину Максима Тадейовича Богдану, що були однолітками й товаришували) забезпечили навчання, дорослі та діти отримували талони на харчування.

Співробітники й керівний склад академічних установ в Уфі продовжили свою наукову та громадсько-просвітницьку діяльність. Пропагандистській роботі приділялася особлива увага серед науковців-філологів. Представники обох родин згадували про численні наукові виступи в середніх і вищих навчальних закладах, про читання популярних лекцій з мовознавства й літературознавства, уривків з художньої літератури у військових госпіталях та під час культурних заходів серед місцевих. Основну ж увагу приділяли продовженню роботи над довоєнними науковими темами з різних галузей гуманітарних знань. Проблематика наукових студій була дуже широкою: фольклористична діяльність співробітників Інституту, що його очолював М. Рильський, спрямована на дослідження народної творчості башкирів, а також збирання фольклору українців Башкирії; підготовка лінгвістичних праць, серед яких важливе місце відводилося роботі над укладанням російсько-українського словника (над ним працювали обидва науковці разом з академіком М. Калиновичем); тривали також літературознавчі студії, скеровані на підготовку видань з історії укра-

їнської літератури. Продовжувала в евакуації свою діяльність і Спілка письменників України, попри військові дії, виходили друком газети й часописи, зокрема «Українська література», «Література і мистецтво» тощо [8].

Ю. Булаховська згадує про дружні стосунки, які склалися між родинами Рильських і Булаховських, насамперед на цій творчій ниві. Близькість наукових інтересів, тяжіння до інтелектуальних дискусій стали основою культурних контактів обох родин. Незрідка в колі уваги сімей під час дружніх зустрічей перебували питання різних підходів до написання та аналізу наукових текстів, особливо жваво обговорювалися питання перекладу, оскільки дружина Рильського, Катерина Миколаївна, і Тетяна Данилівна, дружина академіка Л. Булаховського, володіли іноземними мовами, зокрема французькою. Однією зі спеціальностей Т. Булаховської була французька література (вона була також професійною оперною співачкою), діти теж знали мову і мали можливість висловити свою думку з приводу окремих епізодів перекладу [3, с. 215].

З теплом і любов'ю згадували Булаховські про імпровізовані «творчі вечори», що проходили в невеличкій 9-метровій кімнатці, де вирувало як наукове, так і повсякденне життя, бо господарі уфимської квартири, де мешкала родина, не дозволяли користуватися кухнею, а лише кімнаткою та санвузлом. Отож, їжу готували в кімнаті на гасі. Господарі й гості подекуди ледь уміщувалися в маленькому приміщенні, діти сиділи на колінах у дорослих. А серед гостей навідувалася родина Рильських у повному складі, часто до Булаховських приходив знаний літературознавець професор С. Маслов, який жив на іншому поверсі будинку, а також мешканець сусідньої кімнати – фахівець із будівельної механіки, академік М. Корноухов [2, с. 11].

Господарі й гості уголос читали уривки з літературних творів, які в науковому ключі аналізувалися під кутом зору лінгвостилістики й акцентології (парафія Л. Булаховського) та з позицій перекладознавства (зі студій М. Рильського). Саме тоді поет працював над перекладами з пушкінського «Камінного гостя» і «Сірано де Бержерака» Едмона Ростана, з польської мови – «Пана Тадеуша» А. Міцкевича.

Повний переклад п'єси у віршах «Сірано де Бержерак», доопрацьований і доповнений, було видано вже після війни, у 1947 році. Дискусії між М. Рильським, Л. Булаховським і професором С. Масловим, як згадувала Ю. Булаховська, точилися навколо складних епізодів, де треба було відтворювати мовлення іспанців у «Камінному гості», а також стосовно ідейно-естетичного підґрунтя п'єси французького автора. При перекладі уривків із «Сірано де Бержерака» Л. Булаховський і С. Маслов пропонували Рильському в українському перекладі йти за настановами доволі вільного перекладу Щепкіної-Куперник. Проте М. Рильський схилявся до якомога точнішого перекладу, відповідно до своїх підходів при перекладі художніх творів і пам'яток народної творчості загалом. Тут варто зауважити, що перекладі М. Рильського можна охарактеризувати із сьогоднішнього погляду як сучасні перекладі в прямому сенсі цього слова, ключовим завданням яких є максимальна близькість до оригіналу в усій його ідейній та естетичній цілісності. Вони і в даному разі відповідають загальній настанові М. Рильського – якнайглибше зрозуміти оригінал у його авторському задумі, у його національній своєрідності.

Цих критеріїв М. Рильський дотримувався і в згаданій ситуації, а після завершення роботи над перекладом до родинного архіву Булаховських, уже після війни і в Києві, було передано примірник твору з дарчим написом і зауважами, що, на жаль, не всіх побажань своїх друзів автор дотримався, але багато важливих мовознавчих і літературознавчих настанов було враховано: «*Я не сумніваюсь, дорогий Леоніде Арсенійовичу, що Ви тут знайдете чимало відхилень від нормального наголосу. Не вбивайте мене за*

це!». Ю. Булаховська пояснювала цей запис, виходячи з дискусій між науковцями стосовно особливостей перекладу лексики, відтворення ритмомелодики оригіналу та обов'язкового дотримання «наголошеності» в оригіналі. Це стосується всіх згаданих творів: і «Сірано де Бержерака», і «Пана Тадеуша», і «Камінного гостя». Утім, ключове завдання при перекладі – збереження основної образності та ритмомелодики твору-оригіналу, а також неодмінне врахування кола інтересів і уподобань українського читача-реципієнта залишалося незмінним і актуальним для перекладів М. Рильського [9; 11].

Особливо цінними для майбутньої полоністки-літературознавиці були спостереження згаданих науковців щодо польської поезії, яка також перебувала у фокусі їхньої уваги. Згадувала дослідниця декламування М. Рильським поезії відомого польського поета Юліана Тувіма, зокрема окремих його віршів, що належали до пейзажної та громадянської лірики, а також уривків з невеличкої поеми «Пьотр Плаксін» та з незакінченої поеми «Квіти Польщі» [4, с. 174].

Дискусії щодо підходів і методів, які варто залучати при перекладі текстів, особливо з близьких за будовою і лексичним складом мов, викликали особливий інтерес під час теплих творчих зустрічей. Саме про творчі настанови М. Рильського щодо подолання складнощів при перекладі згадувала Ю. Булаховська згодом з підкресленою увагою. Цитую дослівно її спогади з цього приводу, розміщені у виданні «Слово і час» (2006), де вона наводить тодішні приписи М. Рильського: «*Береш для українського художнього перекладу видатний твір – російський, польський, французький – тільки той, що вражає тебе силою думки, своєю метафорикою й ритмомелодикою. Нічого й ніколи не перекладай (художнє) на замовлення – з цього нічого путнього не вийде. Вловлюй провідний образ і провідну думку, відчуй ритмомелодику, для цього твору невід'ємну і характерну. І робиш твір (мовою перекладу), де б був образ адекватний, але метафорично вільний за законами саме цієї мови. Пам'ятай, читач сприймає тільки переклад у рідному варіанті – абсолютну адекватність оригіналові він оцінити не зможе, а от штучну пристосованість до чужої мови й літератури збагне і твій переклад відкине. Ритмомелодику обов'язково відтворюй, але тільки в українському акцентологічному варіанті* [тут відчуваються настанови Л. Булаховського. – *М. К.*], *і щоб було афористично, бо це поезія. Коли робиш переклад, неодмінно відчуй атмосферу епохи і тієї країни, де твір оригіналу написано (без цього переклад стане, можливо, і правильним, проте сухим та академічним, головне ж – безбарвним). Але, боже тебе борони, якось олітературювати жваву розмовну мову, якщо вона там є, або, навпаки, вносити побутову розмовність чи новотвори у текст романтичний і пафосний – виглядатиме як пародія з небажаним гумористичним забарвленням – за умови, що це не свідомий травестійно-бурлескний твір на зразок "Енеїди" І. Котляревського. З французької мови перекладати на польську і зворотно легше, ніж, приміром, з російської на українську, і навпаки. Здогадалась, чому? У французькій і польській мовах наголос постійний, а у східнослов'янських – рухомий. Переклад із російської мови на українську несподівано важкий: тобі захочеться йти полегшеним шляхом, перекладати дуже близько до оригіналу, а воно не вийде: лексика не така близька і звороти мовні теж не такі вже подібні, як видається на перший погляд*» [2, с. 21].

Важко не погодитися з такими порадами, Ю. Булаховська послуговувалася ними, коли здійснювала переклади з польської поезії і прози, будучи вже досвідченою науковицею.

Повертаючись до згаданих подій в уфимській евакуації, зазначимо, що 1943 року родини Булаховських і Рильських перевели на тимчасове перебування до Москви. М. Рильський і Л. Булаховський повною мірою відновили свої творчі контакти вже на звільненій українській землі. До Харкова Л. Булаховський на роботу більше не повернувся, а оселився в Києві, на вулиці Тимофіївській (нині М. Коцюбинського, 9),

недалеко від відомого письменницького будинку РОЛІТ на колишній вулиці Леніна (нині вулиця Богдана Хмельницького, 68), де жив у повоєнні роки М. Рильський. Там Л. Булаховський і мешкав до самої смерті у квітні 1961 року. На будинку зберігається пам'ятна дошка-табличка.

Київські творчі зустрічі науковців продовжувалися. Серед спільних наукових інтересів повоєнної доби варто відзначити зацікавленість народною творчістю південних слов'ян, зокрема сербів. У колі дослідницької уваги, проте, перебували різні аспекти побутування сербського народного епосу. Л. Булаховський звертався до проблеми його жанрової специфіки і стильових особливостей, а в працях М. Рильського аналізується ритмомелодика сербського народного епосу та питання щодо спільних рис східнослов'янських і південнослов'янських епічних пісень. Важливою віхою в цих наукових студіях стала збірка перекладних текстів М. Рильського «Сербські епічні пісні» з передмовою Л. Булаховського [7, с. 7]. Видання було підготовлено до Слов'янського конгресу в Белграді, що проходив у 1946 році. Цінними є також вступні зауваги Л. Булаховського до видання «Сербська народна поезія», де серед інших перекладів вміщено тексти М. Рильського. Стосуються ці міркування переважно епічних, а також ліричних народних пісень і балад сербів [6, с. 20].

Тут зупинимося детальніше. Л. Булаховський у вступній частині до збірника подає характеристику кожного з цих жанрів, зокрема, зупиняється на специфіці жанру балади, виділяє залучення в ньому фантастичної складової, прийому перевтілень-метаморфоз. Зразки цього жанру, на думку Л. Булаховського, часто повчальні, а також містять сумні фінальні епізоди, лише зрідка вони стихійно оптимістичні. Доля героїв тяжка, проте їм допомагають небесні й природні сили. Сербська народна балада репрезентує надзвичайно виразно, на думку дослідника, загалом ту саму школу словесної майстерності, з якої вийшла сербська епічна поезія. Національне значення цього жанру не таке значне, як епічної поезії, з її яскравим відтворенням історичних подій і відображенням народних ідеалів, проте художні чесноти не менші, а в певних епізодах бувають навіть більшими [6, с. 22]. Народна балада зазвичай не є тим епічно-спокійним жанром, – наголошує дослідник, – який привертає увагу і зацікавлює читача сюжетами, на зразок казки. Сербська народна балада черпає свої сюжети, головним чином, *з уявлень про страшне* – грізне, містичне, спроможне довести людину через муки до фатального кінця. У цій народній баладі ще порівняно легко пізнаються, поряд з тим, що створила сама фантазія народу, джерела середньовічної літератури. Народну поезію сербів же загалом він характеризує як поезію народного розуміння конфесії, поезію апокрифів і легенд [6, с. 23].

Сербська народна поезія становить одне з провідних місць і у творчих зацікавленнях Максима Рильського-перекладача й оригінального поета, починаючи з 1940-х років. У 1947 році з'явилися його згадки про збірку народних пісень Вука Караджича, а в 1962 році, після чергової подорожі до Югославії, він безпосередньо пов'язав особисті враження з образністю сербських народних пісень, які перекладав: «*Ми бачили покриті лісом гори – "планини", на яких, здається, і до сьогодні живуть криламі міфічні істоти "віли" і скачуть на казкових конях чи п'ють в тіні густих ялин "црно" вино – "чорне", тобто червоне вино, могутні герої сербських епічних пісень. В усякому разі так уявлялось мені, здавна закоханому в сербську народну поезію, одну з найкращих у світі*». Відголоски цих висловлювань, у тому ж образному колі, звучать і у власному вірші М. Рильського «Сербські пісні»: «*Поринув я у світ могутніх юнаків, крилатих коней їх, мечів їх огнецвітних, вино я з ними пив і на планинах жив, під сосен довгий шум, посеред скель блакитних; як радісно ввійти в далекий давній світ – і в відблисках його – ловити світ новітній, щоб передзвін мечів і стук гучних копит виразно чулись так, як на*

зорі у квітні, щоб серце билося з колишніми серцями...» [10, т. 2, с. 213].

Рильський робив художній переклад тільки з героїчного сербського епосу, тобто із циклів «Докосівські пісні», «Косівські пісні», «Пісні про Марка Королевича», «Пісні про гайдуків», «Пісні ускоків». Загалом їх було вісімнадцять [6].

Сербська народна поезія, відтак, перебувала у фокусі дослідницької уваги обох науковців. Звернення до неї істотно збагатило їхній доробок, відкрило нові обрії в їхній творчості.

У київський період творча взаємодія М. Рильського і Л. Булаховського залишалася напрочуд плідною. Зустрічі науковців проходили в теплому «сімейному» форматі, часто в повному складі обох родин, незрідка вони відбувалися на лоні природи, на дачі родини Рильських у Голосієві та дачі Булаховських в урочищі Феофанія.

Ю. Булаховська згадувала і про окремі епізоди їхніх зустрічей, серед яких вона найчастіше зупинялася на подіях 1959 року, коли наукова спільнота відзначала пам'ятну дату польського романтика Юліуша Словацького. Проходив захід у Кременці, неподалік Тернополя, де минали дитячі роки письменника і де були поховані батьки його матері – Соломії Словацької-Бекю. Делегацію з академічних установ і філологічного факультету сучасного Київського національного університету імені Тараса Шевченка очолював Максим Рильський. З цією подорожжю було пов'язано декілька трагікомічних епізодів, що їх описала Юлія Булаховська [1, с. 170–174]. Перший епізод стосувався неочікуваного сигналу про повітряну тривогу, який перервав мирний вечір учасниць конференції в готелі. Жінки злякалися й вибігли з номера, тривога виявилася навчальною, проте під час неї двоє юнаків у білих халатах, що мали продемонструвати дії з потенційними постраждалими, забрали одну з жінок, яка щойно нанесла живильну маску зі сметани і крему на обличчя. Оскільки вона була єдиною, кого встигли схопити, її ледь-ледь вдалося через добу звільнити М. Рильському, залучивши всі свої зв'язки. Маску не вдалося вчасно зняти, отже, ефект від косметичного заходу був прямо протилежний очікуваному.

Другий епізод був пов'язаний з візитом до Почаївської лаври в Тернопільській області – діючого чоловічого монастиря, куди ченці особисто запросили до Трапезної і Бібліотеки самого лише М. Рильського, а він не погодився залишити своїх колег, особливо жінок, яким не дозволялося заходити до монастиря. А третій, останній епізод, стосувався вже заключного етапу конференції, коли учасники мали повернутися машинами з Кременця до Тернополя на святковий банкет, а звідти вже – потягом до Києва. І тут сталося несподіване: через складні погодні умови і рясний дощ машина, якою їхала Ю. Булаховська з колегами-фольклористами, зламалася прямо посеред шляху, отже, не могло бути й мови не тільки про банкет, але й про повернення додому потягом опівночі.

Очевидці розповіли потім Ю. Булаховській, що відбувалося в цей час у Тернополі. Делегацію вже запрошували до столу, коли Максим Рильський помітив відсутність деяких колег, насамперед Юлії Булаховської. Коли його спитали, що це за «шишка», якою він так опікується, він сказав, що це знайома молода дослідниця. М. Рильський одразу відкинув версії стосовно того, що жінки запізнюються, бо наводять красу, сказав, що таке запізнення для Юлії – неприпустиме. Отже, щось сталося. Після перевірки з'ясували, що бракує однієї машини, за нею поїхали, знайшли і привезли всіх зниклих до Тернополя. Банкет, на прохання М. Рильського, почався лише тоді, коли повернулися всі учасники разом з водієм.

Але це лише особисті спогади про щирість і людяність М. Рильського. Дуже цінними видаються насамперед наукова оцінка його творчих підходів і аналіз окремих важливих віх його поетичного доробку.

Академік Л. Булаховський неодмінно дослухався до порад М. Рильського, разом

вони обговорювали свої творчі плани. Леонід Арсенійович високо оцінював творчість М. Рильського, свідченням чого стала одна з найкращих його нечисленних літературознавчих розвідок, назва якої «Рильський – поет-патріот» [5, с. 597].

У вступній частині розвідки Л. Булаховський охарактеризував поетичну спадщину митця доби Другої світової як зразок високої поетичної майстерності, особливо відзначивши ліричні твори, що ввійшли до книжок «За рідну землю», «Слово про рідну матір» (1941), «Світова зоря», «Світла зброя» (1942), а також дві поеми «Мандрівка в молодість» і «Жага» (обидві – 1942). Дослідника вражає широкий спектр образів, настроїв, душевних злетів митця – від дитячого відчуття тепла рідного дому до першого й чистого кохання, оспівування щирої чоловічої дружби та батьківської ласки.

Вражає Л. Булаховського поетичний геній М. Рильського як майстра форми, увагу лінгвіста привертає поетична спадщина поета як зразок синтаксичної прозорості й ритмомелодійної організованості, справляє незабутнє враження також виняткова культура його вірша, що тяжіє до найкращих зразків європейського масштабу [5, с. 598].

Особливу увагу приділяє дослідник ритмомелодійному малюнку «Слова про рідну матір», а також метафориці твору, виявляючи в поезії і народну, і «свою», власне Рильського, метафорику. Звертається автор статті також до тропів поезій Рильського, особливо виділяючи епітети – складні слова, що мають на меті відтворити цілий спектр емоцій, насамперед піднесення, краси людських почуттів і явищ природи. На думку Л. Булаховського, М. Рильський є майстром *пуантів,* так вони називаються, – гострих за змістом, найчастіше прикінцевих висловів, що мають глибокий художній зміст [5, с. 599].

Загалом як стриману, дисципліновану художню манеру характеризує Л. Булаховський спосіб поетичного відтворення дійсності в поетичній спадщині М. Рильського.

Самого Рильського Булаховський у творі характеризує як людину високої художньої культури: *«Його творчість має власний голос – чіткий і певний, з мужньо-урочистою домінантою і м'якими теплими обертонами <...>; голосу його віриш як не "поставленому", а такому, що звучить од природи»* [5, с. 600]. Л. Булаховський також наголошує, що М. Рильський ні за яких умов не включає до своєї творчості ні народної поезії, ні давніх українських художніх зразків без відповідного індивідуального їх опрацювання. Одна з показових якостей поезії М. Рильського – виняткове почуття художньої міри, зокрема й при використанні національних і загальнолюдських елементів, сучасних та історичних реалій.

Писав у цій статті лінгвіст і про відчуття простору, барв і запахів у «Слові про рідну матір», що, на думку дослідника, свідчить про гармонійне поєднання різних психологічних стихій, які поет підкоряє своєму сильному поетичному слову. Поезія М. Рильського сприймається як гармонійна, естетична і загалом, і в окремих деталях [5, с. 599].

Високо оцінює Л. Булаховський і неабиякі заслуги М. Рильського в розбудові української віршової мови. Науковець стверджує: *«Рильський довів як поет, з усією переконливістю факту, що українська мова має все потрібне для повного художнього висловлення як ідей, образів, емоцій, що органічно зросли на рідному українському ґрунті, так і всього, що зросло на ґрунтах чужих»* [5, с. 600].

Творча співпраця визначного поета і знаного лінгвіста перервалася зі смертю останнього в 1961 році. З родиною Леоніда Булаховського Максим Рильський контактував до самої смерті.

Джерела та література

1. Булаховська Ю. *Вибрані твори.* Київ : Видавець Вадим Карпенко, 2009. 335 с.

2. Булаховська Ю. Декілька спогадів про Максима Рильського. *Слово і час.* Київ, 2006. № 3. С. 8–28.

3. Булаховська Ю. Л. Дещо із спогадів про Максима Рильського. *Слов'янський світ*. Київ, 2011. Вип. 9. С. 214–222.

4. Булаховська Ю. Із спогадів про М. Т. Рильського. *Київська старовина.* Київ, 2006. С. 172–175.

5. Булаховський Л. А. Максим Рильський – поет-патріот. *Булаховський Л. А. Вибрані праці в п'яти томах.* Київ : Наукова думка, 1977. Т. 2. С. 594–600.

6. Булаховський Л. А. Сербський народний епос. *Сербська народна поезія*. Київ : ДВХЛ, 1955. С. 17–25.

7. Булаховський Л. Сербський народний епос. *Сербські епічні пісні*. Київ : Держлітвидав України, 1946. С. 3–15.

8. Кульчицький С. В., Павленко Ю., Руда С. П., Храмов Ю. О. Історія Національної академії наук України, 1918–1998. Київ : Фенікс, 2000. 528 с.

9. Міцкевич А. Пан Тадеуш, або Останній наїзд на Литві / переклад з польської М. Рильського. Харків : Фоліо, 2023. 352 с.

10. Рильський М. Зібрання творів. У двадцяти томах / редкол.: Л. М. Новиченко [та ін.] Київ : Наукова думка, 1988. Т. 18 : Публіцистика, 1953–1964 / ред. С. Д. Зубков. 758 с.

11. Ростан Е. Сірано де Бержерак / пер. М. Рильського. Strelbytskyy Multimedia Publishing, 2020. 350 с.

12. Руда Т. Максим Рильський і Леонід Булаховський: творчі контакти. *Народна творчість та етнологія*. Київ, 2020. № 2 (384). С. 21–27.

References

1. BULAKHOVSKA, Yuliia. *Selected Works.* Kyiv: Vadym Karpenko Publisher, 2009, 335 pp. [in Ukrainian].

2. BULAKHOVSKA, Yuliia. A Few Memories on Maksym Rylskyi. *Word and Time*. Kyiv, 2006, no. 3, pp. 8–28 [in Ukrainian].

3. BULAKHOVSKA, Yuliia. Some of the Memories on Maksym Rylskyi. *Slavic World.* Kyiv, 2011, iss. 9, pp. 214–222 [in Ukrainian].

4. BULAKHOVSKA, Yuliia. From the Memories on Maksym Rylskyi. The *Kyivan Past*. Kyiv, 2006, no. 1, pp. 172–175 [in Ukrainian].

5. BULAKHOVSKYI, Leonid. Maksym Rylskyi is a Patriotic Poet. In: Ivan BILODID, editorial board's chairperson. *Bulakhovskyi* L. A. Selected W*orks: In Five Volumes.* Kyiv: Scientific Thought, 1977, vol. 2, pp. 594–600 [in Ukrainian].

6. BULAKHOVSKYI, Leonid. Serbian Folk Epic. *Serbian Folk Poetry.* Kyiv: The State Publishing House of Fiction, 1955, pp. 17–25 [in Ukrainian].

7. BULAKHOVSKYI, Leonid. Serbian Folk Epic. *Serbian Epic Songs*. Kyiv: The State Literary Publishing House of Ukraine, 1946, pp. 3–15 [in Ukrainian].

8. KULCHYTSKYI, Stanislav, Yurii PAVLENKO, Svitlana RUDA, Yurii KHRAMOV. *History of the National Academy of Sciences of Ukraine, 1918–1998*. Kyiv: Phoenix, 2000, 528 pp. [in Ukrainian].

9. MICKIEWICZ, Adam. *Mr. Tadeusz, or the Last Foray into Lithuania*. Translated from Polish by Maksym Rylskyi. Kharkiv: Folio, 2023, 352 pp. [in Ukrainian].

10. NOVYCHENKO, Leonid, et al., editorial board. *Maksym Rylskyi. Collected Works. In Twenty Volumes*. Kyiv: Scientific Thought, 1988. Serhii ZUBKOV, ed. Vol. 18: Opinion Journalism, 1953–1964, 758 pp. [in Ukrainian].

11. ROSTAND, Edmond. *Cyrano de Bergerac*. Translated by Maksym Rylskyi. Strelbytskyy Multimedia Publishing, 2020, 350 pp. [in Ukrainian].

12. RUDA, Tetiana. Maksym Rylskyi and Leonid Bulakhovskyi: Creative Contacts. *Folk Art and Ethnology*, 2020, no. 2 (384), pp. 21–27 [in Ukrainian].

Отримано / Received 14.02.2025
Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 11.02.2025